

RESEARCH ARTICLE

Вимірювання економічної ефективності здобуття вищої освіти: теоретико-методологічні аспекти

Юрій Вітренко^{1*} ¹Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, м. Київ, Україна

*y.vitrenko@ihed.org.ua

Анотація

Війна росії проти України обумовила значне посилення уваги до економічної ефективності використання усіх видів людських і матеріальних ресурсів, які використовуються та будуть використовуватися для забезпечення перемоги та особливо для післявоєнного відновлення країни. У цьому зв'язку необхідність наукового обґрунтування вимірювання економічної ефективності виробництва і надання послуг у сфері вищої освіти на фінансування яких направляються значні обсяги коштів державного бюджету актуалізується. Головною проблемою розв'язання якої ставилося за мету написання статті, визнано відсутність в Україні затверджених і науково-обґрунтованих нормативно-правових актів, які б містили положення щодо вимірювання економічної ефективності здобуття вищої освіти. У статті здійснено аналіз основних міжнародних і національних інститутів, зокрема зарубіжних та українських публікацій, в яких розглядаються питання вимірювання економічної ефективності здобуття вищої освіти. У статті також наведені результати аналізу основних показників мережі та освітньої діяльності ЗВО України, обсягів державного фінансування сфери вищої освіти України в 2005-2020 роках, запропоновано теоретико-методологічні пропозиції та рекомендації щодо інституційного регулювання вимірювання економічної ефективності здобуття вищої освіти в Україні. Рекомендовано вимірювання економічної ефективності здобуття вищої освіти в Україні здійснювати окремо для: здобувачів вищої освіти; закладів вищої освіти; в цілому по Україні відповідно до положень Системи національних рахунків 2008; Методологічних положень розрахунку валового внутрішнього продукту затвердженого Наказом Державної служби статистики України від 17.09.2018 №187; Методології національних рахунків освіти (ЮНЕСКО, 2016).

Вступ

Розв'язана росією війна проти України об'єктивно обумовила необхідність внесення кардинальних змін практично до усіх сфер суспільного життя країни, зокрема й до сфери вищої освіти. Перехід усіх інституційних одиниць економіки (у тому числі і закладів вищої освіти (далі — ЗВО)) до виробництва товарів і послуг (зокрема і послуг у сфері вищої освіти) в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення вимагає від них докласти максимум зусиль для суттєвого поліпшення показників економічної ефективності їх діяльності з метою забезпечення перемоги у війні та післявоєнного відновлення. У цьому зв'язку актуальність досліджень щодо вимірювання економічної ефективності здобуття вищої освіти, на наше переконання, не потребує розлогих обґрунтувань.

Головна проблема, розв'язання якої ставилося за **мету** при написанні статті, сформульована наступним чином: відсутність в Україні затвердженого на відповідному інституційному рівні науково-обґрунтованого нормативно-правового акту щодо вимірювання економічної ефективності здобуття вищої освіти як однієї із основ планування розвитку сфери вищої освіти України.

Ключові слова:

вимірювання економічної ефективності здобуття вищої освіти, нормативно-правове регулювання ефективності здобуття вищої освіти

Мова статті:

українська

Отримано:

10 листопада 2022 р.

Прийнято:

1 грудня 2022 р.

Опубліковано:

30 грудня 2022 р.

Цитування:

Вітренко, Ю. (2022). Вимірювання економічної ефективності здобуття вищої освіти: теоретико-методологічні аспекти. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*, 14, 116-126. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-14-116-126>

Для розв'язання зазначеної вище головної проблеми сформульовано наступні **основні завдання**:

- здійснити аналіз основних міжнародних і національних інститутів, положення яких мають стати теоретико-методологічною базою створення в Україні сучасної системи вимірювання економічної ефективності здобуття вищої освіти та ряду зарубіжних і українських публікацій, в яких розглядаються проблеми зазначеного вимірювання;
- здійснити аналіз загальних трендів основних статистичних показників сфери вищої освіти України як статистичної основи загальної оцінки стану економічної ефективності здобуття вищої освіти в Україні;
- обґрунтувати основні теоретико-методологічні рекомендації для прийняття на відповідному інституційному рівні нормативно-правового акту щодо вимірювання економічної ефективності здобуття вищої освіти в Україні.

Методи дослідження

Для досягнення мети були використані загальнонаукові методи наукового пізнання, зокрема метод аналізу (основних міжнародних і національних інститутів, загальних трендів основних статистичних показників сфери вищої освіти), синтезу, порівняння, узагальнення, що дали змогу обґрунтувати основні теоретико-методологічні рекомендації для прийняття на відповідному інституційному рівні нормативно-правового акту щодо вимірювання економічної ефективності здобуття вищої освіти в Україні.

Результати дослідження

Головним міжнародним формальним інститутом, в якому викладено «... узгоджений на міжнародному рівні стандартний набір рекомендацій розрахунку показників економічної діяльності відповідно до чітких правил ведення рахунків і обліку на макrorівні, оснований на принципах економічної теорії», виступає Система національних рахунків СНР 2008. (System of National Accounts 2008, 2009). У цьому фундаментальному документі зазначається, що «У центрі СНР — вимірювання виробництва товарів і послуг» (System of National Accounts 2008, 2009), зокрема і послуг у сфері вищої освіти. Основна мета СНР «... полягає у тому, щоб забезпечити всеохоплюючу концептуальну основу і структуру рахунків, які можуть використовуватись для формування бази макроекономічних показників, придатних для аналізу і оцінки результатів як розвитку економіки в цілому, так і окремих її галузей. Наявність такої бази даних є необхідною передумовою для раціонального формування економічної політики і прийняття рішень» (System of National Accounts 2008, 2009).

В Україні на основі положень СНР 2008 Наказом Державної служби статистики України 17.09.2018 №187 затверджено Методологічні положення розрахунку валового внутрішнього продукту (Державна служба статистики України, 2018), які передбачають формування статистичних даних щодо участі сфери вищої освіти у виробництві ВВП України

Головним міжнародним формальним інститутом, в якому викладені теоретико-методологічні основи вимірювання економічної ефективності здобуття вищої освіти, є Методологія національних рахунків освіти, ЮНЕСКО 2016 (Methodology of National Education Accounts, 2016). У Передмові цього документу зазначено, що «Вироблення якісних даних про потоки фінансування є важливим, адже саме це потрібно урядам, щоб зрозуміти як розподіляються кошти, які групи опиняються в несприятливих умовах стосовно доступу до коштів, де саме знаходяться потенційні точки втрат, і що можна зробити для покращення *економічної та загальної ефективності* (виділено нами)... Брак деталізації використання коштів також є перешкодою для *ефективного* (виділено нами) планування політики, спрямованої на покращення результатів навчання. Відсутність національних даних призводить до прогалин у системі міжнародних даних та перешкоджає *ефективному* (виділено нами) моніторингу прогресу..., а також

проведенню реалістичних розрахунків вартості на національному та міжнародному рівнях» (Methodology of National Education Accounts, 2016).

У Методології привертається увага до того, що «... особливістю освітньої системи є те, що більшість закладів функціонують на основі навчального року, який часто відрізняється від фінансового чи бюджетного року, або календарного року» (Methodology of National Education Accounts, 2016). У цьому зв'язку зазначається, що національні рахунки освіти мають здійснювати відповідні розрахунки до річного періоду загальних національних рахунків.

Найбільш важливою нефінансовою інформацією у Методології визнається «Кількість здобувачів освіти за рівнями освіти та категоріями надавачів освітніх послуг ... Здобувачі освіти вважаються бенефіціарами освітніх видатків; вартість у розрахунку на одного здобувача освіти широко використовується в аналізі економіки галузі та повинна розраховуватися як частина національного рахунку освіти» (Methodology of National Education Accounts, 2016).

У Главі 6 Методології окремо сформульовано положення «Ефективність витрат на освіту». Аналіз ефективності концептуально зосереджується на процесі перетворення ресурсів на результати. В цьому сенсі ефективними навчальними закладами є ті, що виробляють максимальний результат на певному рівні ресурсного забезпечення або виробляють результати на певному рівні, використовуючи мінімальні ресурси. В такому контексті ефективність неминуче передбачає порівняльний вимір, адже рівні успішності діяльності розуміються при порівнянні з іншими системами освіти, які мають порівнювані ресурси.

У рамках такого розуміння результати, які надає система освіти, з урахуванням залучених ресурсів, можна розглядати з двох взаємодоповнюючих позицій:

- Першим є глобальний компаративний аналіз, у якому показники національної освіти порівнюються з показниками інших країн. У такому разі система буде більш ефективною, ніж інша, якщо показує кращі результати при порівнюваному рівні видатків або якщо одержує принаймні такі самі результати при нижчому рівні витрат.
- Другим є внутрішній аналіз, у якому порівнюється діяльність різних навчальних закладів відносно наданих їм ресурсів. При цьому аналізується (i) чи ті навчальні заклади, які мають більше ресурсів на одного здобувача освіти, за всіх інших рівних умов надають кращі результати, та (ii) чи ті навчальні заклади, які мають порівнювані ресурси, надають так само порівнювані результати» (Methodology of National Education Accounts, 2016).

На нашу думку, наведене вище положення Методології національних рахунків освіти, ЮНЕСКО, 2016, має багато підстав для того, щоб розглядати його однією із методологічних основ вимірювання економічної ефективності здобуття вищої освіти.

В Україні затверджені Методологічні положення щодо складання допоміжних (сателітних) рахунків освіти в Україні (Державна служба статистики України, 2010). У Розділі Таблиці допоміжних рахунків освіти зазначено, що «В основу концепції допоміжних рахунків освіти покладено визначення поняття витрат на освіту. Аналіз витрат дозволяє більш точно, ніж аналіз статей, наприклад державних бюджетів, оцінювати використання коштів, виділених за кошторисом витрат, які в кінцевому випадку не завжди використовуються за призначенням» (Державна служба статистики України, 2010) тобто не ефективно. Разом з тим вважаємо за доцільне привернути увагу до того, що нам не вдалося знайти українського нормативно-правового акту, положення якого відповідали б положенням Методології національних рахунків освіти, ЮНЕСКО, 2016, і мали б посилання на цей міжнародний формальний правовий інститут.

Вважаємо також що прийняття Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування (2018) теж об'єктивно обумовило необхідність вимірювання економічної ефективності здобуття вищої освіти. Так, зокрема підпункт 8 пункту 13 розділу I Закону доповнено

наступним положенням: «10. Для забезпечення підвищення ефективності та результативності використання коштів державного бюджету за рішенням Кабінету Міністрів України проводяться огляди витрат державного бюджету. Такі огляди передбачають здійснення аналізу ефективності реалізації державної політики у відповідній сфері діяльності за рахунок коштів державного бюджету в межах визначених бюджетних програм, а також оцінки *ефективності, результативності та економічної доцільності відповідних витрат державного бюджету* (виділено нами)» (Закон України, 2018). Оскільки обсяги видатків на сферу вищої освіти у загальному обсязі бюджетних видатків займають значне місце, то необхідність проведення оглядів економічної ефективності витрат на здобуття вищої освіти за рахунок бюджетних коштів, особливо в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення, на наше переконання, не потребує значних обґрунтувань.

Серед зарубіжних публікацій в яких висвітлюються проблеми вимірювання економічної ефективності здобуття вищої освіти, з урахуванням набуття Україною статусу кандидата до вступу в ЄС, обрано публікацію «Ефективність, дієвість і співвідношення ціни та якості в університетах. Звіт USTREM», Томаса Естерманна, директора відділу управління фінансування та розвитку державної політики Європейської асоціації університетів, та Вероніки Купріянової, аналітика Європейської асоціації університетів (червень 2019 р.) (Estermann, Kupriyanova, 2019).

У Передмові публікації автори зазначили, що «... Після економічного спаду, який настав після фінансової кризи 2008 року, європейські політики та заклади вищої освіти почали більше цікавитися питаннями ефективності та результативності. Зазначене зростання зацікавленості було обумовлено загальним збільшенням уваги до ефективності використання державних коштів, ефективності державного управління та підзвітності, а також зростанням конкуренції між закладами вищої освіти та студентами за отримання державних коштів. У цьому зв'язку партнери проекту USTREM 2 поставили перед собою амбітне завдання вивчити концепцію ефективності в університетському контексті, проаналізувати ключові чинники, сприятливі умови та перешкоди для ефективності в університетах, а також скласти карту системних та інституційних зусиль для підвищення ефективності, дієвості, співвідношення ціни та якості по всій Європі. Кінцевою метою було поділитися передовим досвідом, розробити рекомендації для європейських національних політиків та інституційних лідерів» (Estermann, Kupriyanova, 2019).

У першому розділі Звіту розглянуто різні визначення ефективності та запропонована аналітична основа. Другий розділ містить короткий огляд ключових рушійних сил, чинників, перешкод ефективності закладів вищої освіти, а також деякі уроки з різноманітних реформ, запроваджених на національному та європейському рівнях, щоб оптимізувати систему вищої освіти та зробити її більш сприятливою для автономної, ефективної стратегії університету.

У третьому розділі розглянуто розробки та висновки на галузевому рівні, з акцентом на особливу увагу міжінституційним галузевим партнерством як протидія конкуренції.

У четвертому розділі досліджено ключові виклики, з якими стикаються керівники закладів у їх прагненні зробити заклади вищої освіти більш стратегічними, гнучкими та ефективними в контексті глобального та локального тиску, з яким вони стикаються... Звіт завершується кількома зауваженнями щодо важливості узгоджених спільних дій на всіх рівнях вищої освіти» (Estermann, Kupriyanova, 2019).

У розділі «Основи, що забезпечують ефективність університету, дієвість, співвідношення ціни та якості» автори висвітлили питання підвищення ефективності на національному рівні та ефективності та синергії на рівні ЄС. Результати здійснення проекту дали авторам підстави для висновку, що здатність ЗВО діяти ефективно перш за все залежить від загальної державної політики. На їх думку, «Уряди не лише фінансують вищу освіту в усіх європейських системах, вони також відіграють вирішальну роль у встановленні стимулів, завдань, стандартів якості для системи вищої освіти в цілому. Тут

головний виклик для політиків полягає в розробці «оптимального контексту» ... Ця охоплююча структура дозволяє університетам та іншим закладам вищої освіти бути більш ефективними. Таке фундаментальне завдання передбачає пошук правильного балансу між автономією та підзвітністю, ефективністю та якістю, справедливістю та дієвістю, довірою та контролем, змінами та безперервністю, різноманітністю та стандартизацією, фокусом на вихідних та вхідних даних, підходами зверху вниз та знизу вгору» (Estermann, Kupriyanova, 2019).

У розділі «Ефективність та синергія ЄС» зазначається, що «... в Оновленому порядку денному вищої освіти (ключовий пріоритет «Підтримка ефективних та результативних систем вищої освіти»), визначаючи важливість цієї теми, Європейська комісія ініціювала перегляд фінансування вищої освіти...» (Estermann, Kupriyanova, 2019).

Наше бачення розв'язання основних проблем, пов'язаних із вимірюванням економічної ефективності здобуття вищої освіти, викладено у статті «Вимірювання економічної діяльності державних і комунальних закладів вищої освіти України як суб'єктів сучасної ринкової економіки» (Вітренко, 2019). У статті зазначається, що «у сучасній ринковій економіці ЗВО виступають повноправними її суб'єктами, які здійснюють декілька видів економічної діяльності, результати якої (товари і послуги) мають відповідні обсяги як у кількісному, так і у вартісному вимірах, і включаються до ВВП» (Вітренко, 2019). Крім того, наголошується, що: «В організації вимірювання економічної діяльності конкретних інституціональних одиниць одне із важливих місць займає визначення основного виду діяльності, ...на який припадає найбільший внесок у додану вартість ...» (Вітренко, 2019). ЗВО основним видом економічної діяльності при поданні документів для включення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб -підприємців та громадських формувань (ЄДРПО) визначають економічну діяльність за кодом КВЕД 85.42 Вища освіта. Крім зазначеного вище основного виду економічної діяльності ЗВО реєструють і значну кількість другорядних видів, зокрема такі: Розділ 72. Наукові дослідження та розробки секції М «Професійна, наукова та технічна діяльність»; Розділ 58. Видавнича діяльність секції J «Інформація та телекомунікації»; Група 55.1 «Діяльність готелів і подібних засобів тимчасового розміщення» розділу 55 «Тимчасове розміщення» секції I «Тимчасове розміщення і організація харчування» та ряду інших видів економічної діяльності.

Безпосередньо система показників вимірювання результатів економічної діяльності за кодом ДКПП 85.42 «Послуги у сфері вищої освіти університетського рівня» повинна складатись із 4-х наступних показників:

- кількісні показники;
- вартісні показники;
- розрахункові показники;
- показники якості послуг у сфері вищої освіти.

Переконливим фактом відсутності в Україні обґрунтованої методики вимірювання економічної ефективності здобуття вищої освіти, затвердженої на відповідному інституційному рівні, можуть слугувати положення проекту Плану відновлення «Освіта і наука» (проект станом на 03.08.2022) (Кабінет Міністрів України, 2022а), підготовленого на виконання Указу Президента України №226/2022 «Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни» від 21 квітня 2022 (Президент України, 2022).

Так, серед загальних ключових викликів «Освіта і наука» у розділі «Виклики фінансування» сформульовано наступний виклик: «Неефективна система управління та фінансування закладами освіти та науковими установами» (Кабінет Міністрів України, 2022). Серед загальних ключових можливостей «Освіта і наука» у розділі «Можливості фінансування» передбачається «Вдосконалення системи фінансування освіти для підвищення ефективності використання коштів» та «Підвищення якості надання освітніх послуг шляхом більш ефективного використання бюджетних коштів» (Кабінет Міністрів України, 2022а).

Безпосередньо у розділі «Вища освіта» проблема №1 (із загальної кількості 6 проблем) визнано: «Неефективне використання ресурсів у системах вищої і фахової перед вищої освіти» (з чим ми абсолютно погоджуємося з урахуванням необхідності певного редагування), а ціль №1 викладена у наступній редакції «Ефективне управління в системі вищої та фахової перед вищої освіти» (редакція, на нашу думку, теж потребує уточнення). Проте, абсолютно не можна погодитись із запропонованими вимірюваними показниками досягнення цілі 1: «підготовлена дорожня карта оптимізації ЗВО; збільшення частки здобувачів вищої освіти, які отримали бюджетне кредитування (до 1% осіб, які навчаються за бюджетні кошти); рівень автономії ЗВО (за методикою Європейської асоціації університетів): академічної — 70 %; організаційної — 80%; кадрової — 87 %; фінансово — 70 %» (Кабінет Міністрів України, 2022а). На нашу думку, запропоновані показники практично не мають відношення до економічної *ефективної діяльності ЗВО* (виділено нами).

Не менш переконливим фактом відсутності в Україні обґрунтованої системи вимірювання економічної ефективності здобуття вищої освіти можуть слугувати положення Постанови КМУ від 24 грудня 2019 р. № 1146 (Дію Постанови зупинено до 31 грудня 2022 р. на підставі КМУ № 251 від 11.03.2021) «Про розподіл видатків державного бюджету між закладами вищої освіти на основі показників їх освітньої, наукової та міжнародної діяльності» (Кабінет Міністрів України, 2022). Зазначеною Постановою КМУ затверджено Формулу розподілу видатків державного бюджету на вищу освіту між закладами вищої освіти (далі - Формула).

Перш за все слід зазначити, що як у Постанові КМУ, якою затверджена Формула, так і безпосередньо у Формулі терміни «ефективність», «економічна ефективність» та положення щодо вимірювання економічної ефективності здобуття вищої освіти та економічної ефективності діяльності ЗВО України відсутні.

На наше переконання, Постанова КМУ від 24 грудня 2019 р. № 1146 «Про розподіл видатків державного бюджету між закладами вищої освіти на основі показників їх освітньої, наукової та міжнародної діяльності», якою затверджено Формулу розподілу видатків державного бюджету між закладами вищої освіти» (Кабінет Міністрів України, 2022) слід визнати такою, що втратила чинність. Для аналізу загальних трендів сфери вищої освіти в Україні наведемо наступні статистичні показники 2005-2022 (табл. 1).

Таблиця 1. Аналіз загальних трендів сфери вищої освіти в Україні в 2005-2020 роках

Показники	2005/06	2009/10	2014/15	2019/20
Кількість ЗВО, одиниць	951	861	664	619
Чисельність студентів, тис. осіб	2709,1	2599,4	1689,3	1439,7
Чисельність студентів в середньому на один ЗВО, осіб	3029	3020	2544	2326
Випуск фахівців, тис. осіб	551,5	642,1	484,5	383,9
Чисельність педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників, тис. осіб	192,2	201,3	168,6	156,9
Кількість студентів на одного педагогічного, науково-педагогічного та наукового працівника, осіб	14	13	10	9
Державне фінансування вищої освіти за рахунок коштів зведеного бюджету України, млрд. грн.	2005 р.	2010 р.	2015 р.	2020 р.
	7,9	25,0	31,0	65,5

Примітка: Показники сформовано за даними інформаційно-аналітичного збірника «Освіта в незалежній Україні: розвиток та конкурентоспроможність» МОН України, Інститут освітньої аналітики, Київ 2021.

Наведені вище статистичні показники сфери вищої освіти України в 2005-2020 рр. (з року приєднання України до Болонського процесу) дають підстави для констатації наступних фактів:

Кількість ЗВО зменшилась на 332 одиниці, або на 35 %;

Чисельність студентів зменшилась на 1 млн. 269,4 тис. осіб, або майже у 2 рази;

Чисельність студентів в середньому на один ЗВО зменшилась на 703 особи, або на 23,2 %;

Випуск фахівців зменшився на 167,6 тис. осіб, або на 34 %;

Чисельність педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників зменшилась на 35,3 тис. осіб, або на 18,4 %;

Кількість студентів на одного педагогічного, науково-педагогічного та наукового працівника зменшилась на 5 осіб, або на 35,7 %;

Обсяги державного фінансування вищої освіти за рахунок коштів зведеного бюджету України збільшились у 8,3 рази.

Перш за все слід відмітити, що в аналізованому періоді відбулося суттєве зменшення усіх кількісних показників діяльності сфери вищої освіти України, при цьому найбільшими темпами зменшувалась чисельність студентів (майже у два рази), а найменшими - чисельність педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників (лише на 18,4 %).

На фоні постійного зменшення у 2005-2020 рр. обсягів освітньої діяльності ЗВО України вражаюче виглядають обсяги державного фінансування сфери вищої освіти за рахунок коштів зведеного бюджету України: якщо у 2005 р. вони склали 7,9 млрд. грн., то 2020 р. - 65, 5 млрд. грн., або у 8,3 рази більше.

На жаль, на даний час через відомі причини нам не вдалося отримати верифіковану статистичну інформацію про обсяги фінансування здобуття вищої освіти в ЗВО України за рахунок небюджетних джерел, перш за все коштів домогосподарств та іноземних громадян.

В контексті дослідження щодо вимірювання економічної ефективності здобуття вищої освіти в Україні вважаємо, що у нас є достатньо підстав для загального висновку про неефективне використання людських та фінансових ресурсів, які ЗВО України залучають для своєї діяльності.

Зазначений висновок практично повністю співпадає із формулюванням проблеми №1, викладеному у проєкті Плану відновлення в окремому розділі «Вища освіта» (станом на 03.08.2022) — «Ефективне використання ресурсів в системах вищої та фахової перед вищої освіти» (Кабінет Міністрів України, 2022а).

Висновки

Здійснений аналіз положень міжнародних та національних формальних інститутів щодо вимірювання виробництва і надання послуг у сфері вищої освіти, а також ряду зарубіжних та національних публікацій, в яких розглядаються проблеми зазначеного вимірювання, дають підстави для висновку, що вони можуть бути достатньою теоретико-методологічною основою для прийняття в Україні окремого нормативно-правового акту.

В Україні відсутні нормативно-правові акти, які б містили положення щодо вимірювання економічної ефективності здобуття вищої освіти в Україні в умовах післявоєнного відновлення сфери вищої освіти України.

Рекомендації

1. Вимірювання економічної ефективності здобуття вищої освіти в Україні слід здійснювати:

- у розрізі здобувачів вищої освіти відповідно до назви здобутої кваліфікації згідно з положеннями Глобальної конвенції про визнання кваліфікацій вищої освіти, яка була прийнята на 40-ій сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО в листопаді 2019 р. (ЮНЕСКО, 2019) та положеннями Практичного керівництва з питань визнання підготовленого Сектором освіти ЮНЕСКО і опублікованого у 2021 р. (ЮНЕСКО, 2021);

- у розрізі ЗВО відповідно до положень Класифікації інституційних секторів економіки України (Державна служба статистики України, 2014);
- в цілому по Україні відповідно до положень СНР 2008; Методологічних положень розрахунку валового внутрішнього продукту затвердженого Наказом Державної служби статистики України 17.09.2018 №187; Методології національних рахунків освіти, ЮНЕСКО, 2016.

2. Підготувати проект закону України «Про кваліфікації вищої освіти в Україні».

3. Підготувати проект закону України «Про замовлення держави, регіону, корпорації, домогосподарства на виробництво і надання послуг у сфері вищої освіти (на підготовку фахівців з вищою освітою) в післявоєнному відновленні та розвитку України» передбачивши в ньому положення, що однією з основних умов одержання державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою мають бути кращі показники економічної ефективності виробництва і надання послуг у сфері вищої освіти України.

4. Підготувати проект Закону України «Про особливості здійснення процедур закупівлі послуг з підготовки фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів (післядипломна освіта) за державним замовленням», як це встановлено Законом України «Про публічні закупівлі» (редакція від 15.08.2020, ст.3, частина 8 п.1). Здійснення закупівель зазначених вище послуг згідно з принципами публічних закупівель ст. 5 цього Закону (1) добросовісна конкуренція серед учасників; 2) максимальна економія, ефективність та пропорційність; 3) відкритість та прозорість на всіх стадіях закупівель; 4) недискримінація учасників та рівне ставлення до них; 5) об'єктивне та неупереджене визначення переможця процедури закупівлі/спрощеної закупівлі; 6) запобігання корупційним діям і зловживанням) дозволить забезпечити створення конкурентного середовища щодо закупівель послуг у сфері вищої освіти, запобігання проявам корупції у цій сфері.

5. Розробити систему результативних показників конкретних бюджетних програм ЗВО, як це встановлено Законом України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування» (прийняття 06.12.2018 р., I, п.13, пп. 3) «Результативні показники бюджетної програми використовуються для оцінки ефективності бюджетної програми за напрямками використання бюджетних коштів і включають кількісні та якісні показники, які визначають результат виконання бюджетної програми, характеризують хід її реалізації, ступінь досягнення цілей державної політики у відповідній сфері діяльності, формування та/або реалізацію якої забезпечує головний розпорядник бюджетних коштів, досягнення мети бюджетної програми, виконання завдань бюджетної програми, висвітлюють обсяг і якість надання публічних послуг. Перелік результативних показників щодо кожної бюджетної програми розробляється головними розпорядниками бюджетних коштів згідно з нормативно-правовим актом Міністерства фінансів України» (Закон України, 2018).

Результативні показники бюджетної програми мають підтверджуватися офіційною державною статистичною, фінансовою та іншою звітністю, даними бухгалтерського, статистичного та внутрішньогосподарського (управлінського) обліку», та затвердити зазначену систему Наказом МОН України в установленому порядку.

6. Міністерству освіти і науки України разом з Національним агентством кваліфікацій, Мінекономіки, Мінфіном розробити і затвердити постановою КМУ Положення щодо вимірювання економічної ефективності здобуття вищої освіти в Україні.

Бібліографічні посилання

Вітренко, Ю.М. (2019). Вимірювання результатів економічної діяльності державних і комунальних закладів вищої освіти України як суб'єктів сучасної ринкової економіки . Освітня аналітика України, Вип. 1, 31-46. https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/3_Vitrenko_15_2019_31_46-1.pdf

Державна служба статистики України. (2010, 15 лютого). *Методологічні положення щодо складання допоміжних (сателітних) рахунків освіти в Україні* (57). http://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/sp/sp_06.pdf

- Державна служба статистики України. (2014, 3 грудня). *Класифікація інституційних секторів економіки України*. (378) <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0378832-14#Text>
- Державна служба статистики України. (2018, 17 вересня). *Методологічні положення розрахунку валового внутрішнього продукту*. (187). https://ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2018/187/mp_VVP.pdf
- Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування». (2018, 6 грудня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2646-19>
- Кабінет Міністрів України. (2022, 11 березня). *Про розподіл видатків державного бюджету між закладами вищої освіти на основі показників їх освітньої, наукової та міжнародної діяльності*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1146-2019-%D0%BF#Text>
- Кабінет Міністрів України. (2022a, 3 серпня). *План відновлення Освіта і наука (проект станом на 03.08.2022)* <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2022/08/19/NO.projekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf>
- Освіта в незалежній Україні: розвиток та конкурентоспроможність. Інформаційно-аналітичний збірник. (2021). Міністерство освіти і науки України, Інститут освітньої аналітики. Київ. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2021/19.08/Inform.zbirnyk-Osv.v.nezalezniy.Ukrayini/Inform.zbirnyk-Osv.v.nezalezniy.Ukrayini.17.08-1.pdf>
- Президент України (2022, 21 квітня) *Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни*. (266/2022) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text>
- Estermann, T., & Kupriyanova, V. (2019, June). *Efficiency, effectiveness and Value for Money at Universities 2019*. A USTREAM Report <https://eua.eu/downloads/publications/efficiency%20effectiveness%20and%20value%20for%20money.pdf>
- Methodology of National Education Accounts. (2016). *Global and Regional Activities Programme Education Financing Development of methodologies to improve national reporting on financial flows*. <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/methodology-of-national-education-accounts-2016-en.pdf>
- System of National Accounts 2008*. (2009). European Communities, International Monetary Fund, Organisation for Economic Co-operation and Development, United Nations and World Bank. New York, 2009. <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008.pdf>
- UNESCO. (2019). *Global Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education*. <https://www.unesco.org/en/education/higher-education/global-convention>
- UNESCO. (2021). *A practical guide to recognition: implementing the Global Convention on the Recognition of Qualifications Concerning Higher Education*. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374905_rus

References (Translated and Transliterated)

- VaVitrenko, Yu.M. (2019). Vymiriuvannia rezul'tativ ekonomichnoi diialnosti derzhavnykh i komunalnykh zakladiv vyshchoi osvity Ukrainy yak subiektiv suchasnoi rynkovoї ekonomiky [Measuring the results of the economic activity of state and communal institutions of higher education of Ukraine as subjects of the modern market economy]. *Osvitnia analityka Ukrainy*, Vyp. 1, 31-46. https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/3_Vitrenko_15_2019_31_46-1.pdf (in Ukrainian).
- Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2010, 15 liutoho). *Metodolohichni polozhennia shchodo skladannia dopomizhnykh (satelitnykh) rakhunkiv osvity v Ukraini [Methodological provisions on the compilation of auxiliary (satellite) accounts of education in Ukraine]* (57). http://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/sp/sp_06.pdf (in Ukrainian).
- Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (2014, 3 hrudnia). *Klasyfikatsiia instytutsiinykh sektoriv ekonomiky Ukrainy [Classification of institutional sectors of the economy of Ukraine]*. (378) <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0378832-14#Text> (in Ukrainian).
- Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2018, 17 veresnia). *Metodolohichni polozhennia rozrakhunku valovoho vnutrishnoho produktu [Methodological regulations for calculating the gross domestic product]*. (187). https://ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2018/187/mp_VVP.pdf (in Ukrainian).
- Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Biudzhetnoho kodeksu Ukrainy shchodo zaprovadzhennia serednostrokovoho biudzhetnoho planuvannia» [The Law of Ukraine «On Amendments to the Budget Code of Ukraine on the Introduction of Medium-Term Budget Planning»]*. (2018, 6 hrudnia). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2646-19> (in Ukrainian).
- Kabinet Ministriv Ukrainy. (2022, 11 bereznia). *Pro rozpodil vydatkiv derzhavnoho biudzhetu mizh zakladamy vyshchoi osvity na osnovi pokaznykiv yikh osvitnoi, naukovoї ta mizhnarodnoi diialnosti [On the distribution of state budget expenditures among institutions of higher education based on indicators of their educational, scientific and international activities]*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1146-2019-%D0%BF#Text> (in Ukrainian).

- Kabinet Ministriv Ukrainy. (2022a, 3 serpnia). *Plan vidnovlennia Osvita i nauka (proiekt stanom na 03.08.2022) [Education and science recovery plan]*. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennia/2022/08/19/HO.projekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf> (in Ukrainian).
- Osvita v nezalezhnii Ukraini: rozvytok ta konkurentospromozhnist. Informatsiino-analitychni zbirnyk [Education in independent Ukraine: development and competitiveness. Informational and analytical collection]*. (2021). Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy, Instytut osvitnoi analityky. Kyiv. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2021/19.08/Inform.zbirnyk-Osv.v.nezalezhnyi.Ukrayini/Inform.zbirnyk-Osv.v.nezalezhnyi.Ukrayini.17.08-1.pdf> (in Ukrainian).
- Prezydent Ukrainy (2022, 21 kvitnia) *Pytannia Natsionalnoi rady z vidnovlennia Ukrainy vid naslidkiv viiny [Issues of the National Council for the Recovery of Ukraine from the Consequences of the War]*. (266/2022) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text> (in Ukrainian).
- Estermann, T., & Kupriyanova, V. (2019, June). *Efficiency, effectiveness and Value for Money at Universities 2019*. A USTREAM Report <https://eua.eu/downloads/publications/efficiency%20effectiveness%20and%20value%20for%20money.pdf>
- Methodology of National Education Accounts. (2016). *Global and Regional Activities Programme Education Financing Development of methodologies to improve national reporting on financial flows*. <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/methodology-of-national-education-accounts-2016-en.pdf>
- System of National Accounts 2008*. (2009). European Communities, International Monetary Fund, Organisation for Economic Co-operation and Development, United Nations and World Bank. New York, 2009. <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008.pdf>
- UNESCO. (2019). *Global Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education*. <https://www.unesco.org/en/education/higher-education/global-convention>
- UNESCO. (2021). *A practical guide to recognition: implementing the Global Convention on the Recognition of Qualifications Concerning Higher Education*. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374905_rus

Відомості про автора

Юрій Вітренко, кандидат економічних наук, доцент, заслужений економіст України, провідний науковий співробітник відділу забезпечення якості вищої освіти Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, м. Київ, Україна, y.vitrenko@ihed.org.ua

Інформація про наукове періодичне видання

Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство» (International Scientific Journal of Universities and Leadership) внесено до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України за спеціальністю «011 Освітні, педагогічні науки» відповідно до наказу МОН України від 17 березня 2020 р. № 409.

Науковий журнал представлено у таких базах даних, реєстрах і пошукових системах: Crossref, Наукова періодика України (Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Educational Research Abstracts Online (ERA), European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH PLUS), The Central European Journal of Social Sciences and Humanities (CEJSH), Library of Science (University of Warsaw), Index Copernicus International тощо.

RESEARCH ARTICLE

Measuring of the Economic Efficiency of Higher Education: Theoretical and Methodological Aspects

Yurii Vitrenko^{1*} ¹Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

*y.vitrenko@ihed.org.ua

Abstract

Russia's war against Ukraine has led to a significant increase in attention to the economic efficiency of all types of human and material resources being used currently and in future to ensure victory and especially for the post-war recovery of the country. In this regard, the need for scientific substantiation of measuring the economic efficiency of production and provision of services in the field of higher education, being financed by significant amounts of funds from the state and regional budgets, various institutional units of the economy and households, is beyond doubt. The main problem, the solution of which was set as the goal of the article, has been recognized as a lack of scientifically based legal acts approved at the appropriate institutional level in Ukraine, containing provisions on measuring the economic efficiency of obtaining higher education in the conditions of the post-war recovery of the sphere of higher education in Ukraine. The article analyzes the main international and national institutes, in particular, a number of foreign and Ukrainian publications revealing the issue of measuring the economic efficiency of obtaining higher education. The article also presents the results of the analysis of the main indicators of the network and educational activity of higher education institutions of Ukraine, the volumes of state funding of the sphere of higher education of Ukraine in 2005-2020, offers theoretical and methodological proposals and recommendations regarding the institutional regulation of measuring the economic efficiency of obtaining higher education in Ukraine. It is recommended that the measurement of the economic efficiency of obtaining higher education in Ukraine should be carried out separately for: applicants of higher education; higher education institutions; in Ukraine as a whole in accordance with the provisions of the SNR 2008; Methodological provisions for calculating the gross domestic product approved by the Order of the State Statistics Service of Ukraine dated September 17, 2018 No. 187; Methodology of National Education Accounts, UNESCO, 2016.

Author details

Yurii Vitrenko, PhD in Economics, Associate Professor, Honored Economist of Ukraine, Leading Researcher, Department of Quality Assurance in Higher Education, Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine, y.vitrenko@ihed.org.ua

Keywords:

measuring the economic efficiency of obtaining higher education, normative and legal regulation of the effectiveness of obtaining higher education

Language:

Ukrainian

Citation:

Vitrenko, Y. (2022). Measuring of the Economic Efficiency of Higher Education: Theoretical and Methodological Aspects. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, 14, 116-126 <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-14-116-126> (in Ukrainian)